

Eläinhistoriaa Suomessa

TUA KORHONEN

Helsingin yliopisto

Konferenssi *Animals in Mesopotamia* 14.–15.12.2015 (Helsinki) ja intensiivikurssi ”Eläinsuhteen historia: Mesopotamia ja antiikki” 11.–20.5.2015 (Helsingin yliopisto)

Helsingissä järjestettiin Suomessa ainutlaatuinen eläinten historiaa valottava konferenssi, jossa pääosassa oli muinaisen Mesopotamian eläinkuva. Konferenssin kutsujina olivat assyriologian dosentti Raija Mattila, joka toimii Suomen Lähi-idän instituutin johtajana Beirutissa, sekä assyriologi FT Sebastian Fink Innsbruckin yliopistosta. Idea Helsingin tapaamisesta heräsi Innsbruckin yliopiston Human-Animal Studies -konferenssissa helmikuussa 2014, jossa Raija oppilaineen piti esitelmän mesopotamialaisesta eläinsuhteesta. Sekä Sebastian että Raija ovat mukana Mesopotamian perintöä vaalivassa MELAMMU-organisaatiossa (The Heritage of Mesopotamia and the Ancient Near East), joka järjestää tapaamisia ja konferensseja. Helsingin konferenssikin toteutui tämän projektin suojissa. Toisena taustaprojektina oli viime vuonna päätynyt IHANE (Intellectual Heritage of An-

cient Near East). Helsingin konferenssissa peräti kuusi esitelmää käsitteli muuta kuin Mesopotamian kulttuuria (antiikkia, Vanhan testamentin eksegetiikkaa ja islamin kulttuuria), mikä kertoo molempien mainittujen projektien pyrkimyksestä oppialojen väliseen vuorovaikutukseen. Kaiken kaikkiaan kaksipäiväisessä konferenssissa oli viisitoista puhujaa – Itävallasta, Saksasta, Italiasta, Espanjasta, Yhdysvalloista, Virossa ja Suomesta.

Mesopotamia on yleisnimitys kulttuureille, jotka vaikuttivat Eufraat- ja Tigris-jokien piirissä – ”mesopotamia” tarkoittaa jokienvälistä, nimi tulee kreikasta – sellaisia valtakuntia kuin Babylonia, Assyria ja lopulta Persia sekä sumerilainen kulttuuri ja sumerin kieli. Oma tietämykseni Mesopotamian kulttuurista ja eläimistöistä perustuu lähinnä Raija Mattilan viime toukokuussa pitämiin luentoihin Helsingin yliopistossa. Pidimme

yhdessä intensiivikurssin *Eläinsuhteen historia: Mesopotamia ja antiikki*, johon osallistui opiskelijoita eri tieteenaloilta. Mesopotamiasta on säilynyt loisteliasta ja inspiroivaa kuvallista materiaalia paljon, mutta kirjallistakin aineistoa eläimistä ja eläinsuhteesta on tallentunut runsaasti niin kiilakirjoituksella (eli nuolenpääkirjoituksella) laadittuihin asiakirjoihin kuin kaunokirjallisempaankin muotoon, kuten eläinfaabeleihin ja sananlaskuihin. Antiikin kulttuuri sai tietysti valtavasti vaikutteita Lähi-idän suurten jokilaaksojen kulttuureista. Pohdimme intensiivikurssin aikana myös eläinsuhteen historian metodologiaa ja mahdollisuuksia. Viikonlopputehtävänä kurssimme opiskelijat lukivat esipuheen Garry Marvinin ja Susan McHughin toimittamasta teoksesta *Routledge Handbook of Human-Animal Studies* (2014), jossa on muutamia kiinnostavia mainintoja eläinsuhteen historian tutkimuksesta. Teoksen toimittajat korostavat toisaalta sitä, että jaamme historiamme toisenlajisten kanssa, toisaalta historiallinen näkökulma eläimiin välittyy aina kuvausten ja esitysten kautta, joiden tulkintaan vaikuttaa oman aikamme eläinkäsitys. Joka tapauksessa ihmisellä on aikojen kuluessa ollut hyvinkin erilaisia tapoja elää yhdessä eläinten kanssa.

Helsingin konferenssissa antiikintutkija Gabriela Kompatscher Wienin yliopistosta piti keynote-esitelmän ihmistieteellisestä eläintutkimuksesta tähdentäen etenkin tämän uuden tieteenalan

tutkimustulosten viemistä ja esittelyä laajemmalle yleisölle, esimerkiksi kouluihin. Sitä on saksankielisissä maissa jo jonkin verran tehtykin. Saksassa innostus ihmistieteelliseen eläintutkimukseen on muutenkin varsin laajaa – Kasselissa on professuuri, Hampurissa tutkimusryhmä *Group for Society and Human Animal Studies* (GSA) ja Berliinissä *Chimaira – Arbeitskreis für Human-Animal Studies*, kuten Gabriela kertoi. (Mielenkiintoista sinänsä, ettei oppialalle ole vakiintunut vielä saksankielistä nimeä.) Toinen pääpuhuja, Wienin yliopiston assyriologian professori Gebhard Selz kertoi eläinten merkityksestä varhaisen Mesopotamian ajattelulle käsitellen etenkin sumerin kielen luokitteluja sekä eläinten jumalalistamista ja demonisointia. Konferenssin viimeinen puhuja ja toinen järjestäjä, Sebastian Fink sivusi samoja teemoja esitelmöidessään mesopotamialaisista jumalkäsityksistä, joissa jumaluus voi ajatuksellisesti ja mielikuvallisesti lähetä niin taivaankappaletta, eläintä kuin esinettäkin. Esimerkiksi parantajajumalatar Gula samaistui usein epiteettiäimeensä koiaraan, mikä näkyi sinettitaiteessa.

Mesopotamia kulttuurista ei voi puhua ilman *Gilgamesh*-eeposta, johon konferenssissa keskittyivät Raija Mattila ja Simonetta Ponchia – jälkimmäinen etenkin sen erikoiseen kuvaukseen eläin-ihmisestä tai ihmiseläimestä, *Gilgameshin* ystävästä Enkidusta. Enkidua kuvataan eepoksessa sellaisilla eläinluonnehdin-

noilla kuin ”muuli joka juoksee”, ”vuoriston aasi”, ”erämaan pantteri” ja ”gazellin poikanen”, koska hän vaelsi gazellien kanssa. Enkidu myös särki metsästäjien pyydyksiä suojellakseen eläintovereitaan. *Gilgameshin* täydellisin kirjoitettu versio on vasta 1200-luvulta eaa., mutta sen tapahtumat sijoittuvat tuhannen vuoden takaiseen akkadilaiskauteen. (Sen viimeisin suomennos on vuodelta 2000 ja Jaakko Hämeen-Anttilan käsialaa.) Mielenkiintoista tietoa ihmisen ja eläimen suhteesta löytyy kuitenkin myös hallinnollisista teksteistä, joista kertoi Marcos Such-Gutierrez Madridin yliopistosta. Nimenantoa on pidetty eräänä merkinä siitä, että eläimellä on ymmärretty olevan muukin kuin puhtaasti instrumentaalinen arvo. Muinaisessa Mesopotamiassa leopardille voitiin antaa nimi ja tehdä siitä kuva, joka omistettiin jumalatar Nannalle. Kotieläimillekin saatettiin antaa nimet – tai ainakin joillekin niistä. Tuttuun tapaan nimet luonnehtivat eläimen ulkonäköä tai ehkä jopa persoonallisuutta, kuten lehmän nimi ”Nuori peura”. Toisaalta kotieläimistä saatettiin puhua käyttämällä ilmaisua *sipa* (”hoitaja”) ja eläimen lajinimi. Ilman *sipaa* sama eläin oli villieläin.

Itselleni mielenkiintoisin oli Illinoisin Luoteisen yliopiston assyriologian professorin Ann C. Guntherin esitys, jossa keskityttiin eläinfräiseihin pronssikauden kreikkalaisessa taiteessa. Eläinfräiseissä toistuu usein sama eläin tai samat eläimet, joten niitä on pidetty puhtaasti

koristeellisina elementteinä tai niiden motiiveja, kuten vaikkapa leijonaa kauriin kimpussa, sinänsä ilmiselvinä tulkittavina. Ann korosti kuitenkin friisien eläinkuvien ilmaisullista arvoa. Eläinten kuvat voivat tietysti olla pitkälti myös kulttuurista vaihtoa, toisin sanoen, ne eivät perustu eläimen suoraan havainnointiin, vaan motiiveihin, jotka kulkeutuvat kulttuurista toiseen, esimerkiksi Lähi-idästä Kreikan taiteeseen. Silti eläimen keho on jo aina itsessään ilmaisullinen, joten kuvattu eläin ei välttämättä vain symboloi jotakin (vaikka tämä voi olla eläimen kuvaamisen tarkoitus), vaan kuva eläimen kehosta kertoo jotakin tavallaan ohi taiteellisen intentionsa.

Kahvi- ja lounastauoilla puhuttiin eri maiden yliopistojen tilasta. Muinaiskulttuuria tutkivat pienet, muutaman professuurin, laitokset, kuten Mesopotamian tutkimus eri muodoissaan, ovat lakkausvaarassa riippumatta tutkimuksen laadusta. Lisäksi tutkijoiden huolenaiheena on vielä Daesh-Isis, joka on tuhonnut merkittäviä kulttuuriaarteita muinaisen Mesopotamian alueelta, kuten Nimrudin muistomerkkejä. Eläinten ja ihmisten yhteinen historia ulottuu tietysti vielä Mesopotamiaakin varhaisempiin aikoihin, mutta Mesopotamia on ensimmäinen kulttuuri, josta on säilynyt kirjoitusta – ja siten ensimmäisiä sanallistamisia ihmisen ja toisenlajisten eläinten suhteesta sekä ihmisen suhteesta omaan eläimyyteensä.

